

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

Φραγκίσκος Κουτεντάκης, υποψ. διδάκτωρ, Τμήμα Οικονομικής
και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Παν/μιο

1. Εισαγωγή

Η εμφάνιση και διάδοση των νέων ή ειδικών ή μη-τυπικών μορφών απασχόλησης αποτελεί μια μείζονα εξέλιξη της αγοράς εργασίας κατά την τελευταία εικοσαετία. Στο πλαίσιο της γενικότερης συζήτησης περί ευελιξίας, οι συγκεκριμένες μορφές έχουν θεωρηθεί από άλλους ευέλικτες και από άλλους επισφαλείς, ιδιότητες που δεν αποκλείει η μία την άλλη. Η προσωρινή απασχόληση (στο εξής ΠΑ) είναι η μορφή εκείνη που συνδυάζει τις δυο παραπάνω ιδιότητες με τον πλέον σαφή τρόπο. Βασικό της γνώρισμα είναι ότι η λήξη της προσδιορίζεται εκ των προτέρων με την έλευση κάποιας ημερομηνίας ή την περάτωση ενός έργου. Η διακοπή αυτή της μισθωτής σχέσης δεν συνεπάγεται την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης στον εργαζόμενο. Οι κατηγορίες απασχόλησης που περιλαμβάνει είναι οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, η ενοικίαση από γραφεία απασχόλησης, η εποχική εργασία και οι συμβάσεις μαθητείας.

Πρέπει, φυσικά, να σημειωθεί ότι η εν λόγω μορφή εργασίας δεν είναι καθόλου νέα εφόσον τα χαρακτηριστικά της προσομοιάζουν αρκετά με το μοντέλο απασχόλησης που κυριαρχούσε μέχρι και τα μέσα του αιώνα. Η γενίκευση των συμβάσεων αορίστου χρόνου και της προστασίας της απασχόλησης ήταν μεταπολεμικό φαινόμενο, όπως και άλλες θεσμικές και αναδιανεμητικές ρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη λεγόμενη «χρυσή εποχή του καπιταλισμού» της περιόδου 1950-1970. Η επανεμφάνιση της ΠΑ, παρ' ότι απέχει πολύ από το να γίνει κανόνας, προφανώς σηματοδοτεί μια διαδικασία μετεξέλιξης των συνθηκών εργασίας, τουλάχιστον για ένα τμήμα εργαζομένων.

Η διάδοση της ΠΑ έχει απασχολήσει τόσο τις εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Employment in Europe) όσο και την πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ (Employment Outlook 2002). Ο άξονας της συζήτησης έχει στο ένα άκρο την ευελιξία και τις δυνατότητες αυξομείωσης του όγκου της απασχόλησης και στο άλλο άκρο την επέκταση ενός δευτερεύοντος τμήματος της αγοράς εργασίας με υποβαθμισμένες συνθήκες εργασίας και έντονη ανασφάλεια. Κάτω από αυτό το διπολικό πρίσμα, η μελέτη που ακολουθεί θα εξετάσει την

εξέλιξη του μεγέθους της ΠΑ στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ως το 2000.

Το πρώτο μέρος θα παρουσιάσει συνοπτικά την ευρωπαϊκή εμπειρία και θα εξετάσει κριτικά τη θεωρητική συζήτηση για την ΠΑ. Η ευρωπαϊκή τάση θα χρησιμεύσει ως αναφορά προκειμένου να διαπιστωθούν οι ιδιομορφίες της ελληνικής περίπτωσης. Το δεύτερο μέρος θα εξετάσει αναλυτικότερα τη σύνθεση της ΠΑ στην Ελλάδα επικεντρώνοντας σε τρεις διαστάσεις: στα χαρακτηριστικά των προσωρινών εργαζομένων, στην κλαδική ανάλυση και στη διάκρισή της μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

2. Η ελληνική ιδιομορφία

Ευρώπη

Η επέκταση της ΠΑ στην Ε.Ε. ήταν το αποτέλεσμα ενός εγχειρήματος μερικής απορρύθμισης της αγοράς εργασίας. Σκοπός του εγχειρήματος ήταν η ενίσχυση της ευελιξίας και συγκεκριμένα της ευελιξίας του όγκου της απασχόλησης προκειμένου να μεταβάλλεται ευκολότερα και να προσαρμόζεται ταχύτερα στις διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Το βασικό υπόβαθρο ήταν το νεοφιλελεύθερο επιχείρημα της «ευρωσκληρώσης» (Bentolila and Bertola 1990), σύμφωνα με το οποίο η στασιμότητα της απασχόλησης και της ανεργίας στις ευρωπαϊκές χώρες οφείλονται στην ύπαρξη ρυθμίσεων που εμποδίζουν την προσαρμογή της αγοράς εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, η ρύθμιση που μας ενδιαφέρει είναι η θεσμική προστασία της απασχόλησης, η υποχρέωση, δηλαδή, καταβολής αποζημίωσης σε περίπτωση απόλυσης. Αυτή η ρύθμιση επιβάλλει ένα επί πλέον κόστος προσαρμογής της απασχόλησης περιορίζοντας το ρυθμό απολύσεων και προσλήψεων¹. Εξαιτίας αυτού του διπλού αποτελέσματος η καθαρή επίπτωση στο *επίπεδο* της ανεργίας και της απασχόλησης παραμένει ασαφής. Φαίνεται όμως αναμφισβήτητο ότι περιορίζει την κινητικότητα (turnover) στην αγορά εργασίας, δηλαδή τους ρυθμούς εισόδου και εξόδου από την ανεργία και την απασχόληση, άρα αυξάνει τη *διάρκεια* της ανεργίας.

Παρά την αναμφισβήτητη κυριαρχία του νεοφιλελεύθερου επιχειρήματος στους ακαδημαϊκούς κύκλους, η πολιτική σφαίρα αποδείχθηκε περισσότερο ανθεκτική στο κάλεσμα της απορρύθμισης. Έτσι, η –ηπειρωτική, τουλάχιστον– Ευρώπη δεν έχει γνωρίσει ακόμα κάποια ριζική απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Η εισαγωγή της ΠΑ υπήρξε το κατ' εξοχήν παράδειγμα της ευρωπαϊκής «μέσης οδού» στην απελευθέρωση της αγοράς εργασίας, της μερικής, δηλαδή, εισαγωγής στοιχείων ευελιξίας χωρίς τη ριζική ανατροπή των υφιστάμενων σχέσεων απασχόλησης (Esping - Andersen and Regini, 2000).

1. Ο περιορισμός των απολύσεων είναι αυτονόητος. Οι προσλήψεις θα περιοριστούν εξαιτίας του αυξημένου κόστους που λαμβάνεται υπόψη κατά τη στιγμή της πρόσληψης. Αν ο μισθός είναι w και το κόστος απόλυσης F , τότε το πραγματικό κόστος της εργασίας θα είναι $C = w + \gamma F$, όπου γ η πιθανότητα μελλοντικής απόλυσης του εργαζομένου.

Παραδοσιακά, η χρήση της ΠΑ επιτρεπόταν αποκλειστικά στις επιχειρήσεις εκείνες που χαρακτηρίζονταν από εποχικότητα στη δραστηριότητά τους και έντονες διακυμάνσεις της ζήτησης. Αυτή η «αρχή της εποχικότητας» αναγνώριζε την ΠΑ ως εξαίρεση και ταυτόχρονα εξασφάλιζε πως η κανονική - τυπική μορφή απασχόλησης ήταν η σύμβαση αορίστου χρόνου. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, στα πλαίσια του παραπάνω εγχειρήματος, μια σειρά ευρωπαϊκές χώρες προχώρησαν στην περισσότερο ή λιγότερο ριζική άρση αυτής της αρχής. Οι μεταρρυθμίσεις κινήθηκαν σε μια κλίμακα από τις σχετικά ήπιες εκδοχές της Γαλλίας και της Γερμανίας, όπου επέτρεψαν την πρόσληψη σε προσωρινή βάση συγκεκριμένων κατηγοριών εργαζομένων όπως οι μακροχρόνια άνεργοι και οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας, έως την πιο ακραία εκδοχή της Ισπανίας, όπου από το 1984 καταργήθηκαν όλοι οι περιορισμοί και επιτράπηκε η χρήση της ΠΑ για κάθε κατηγορία εργαζομένων. Οι εθνικές διαφορές στην κλίμακα καθώς και στη χρονική περίοδο εισαγωγής των μεταρρυθμίσεων σε συνδυασμό και με τις διαφορές στις επιμέρους αγορές εργασίας εξηγούν τις διαφοροποιήσεις στην εξέλιξη του ποσοστού της ΠΑ. Είναι όμως σαφές από τον Πίνακα 1 ότι μπορεί να διαπιστωθεί σχεδόν παντού μια αυξητική τάση.

Πίνακας 1

Ποσοστά προσωρινής απασχόλησης στην Ε.Ε.

Χώρα	Προσωρινή απασχόληση ως % της συνολικής μισθωτής απασχόλησης			
	1985	1990	1994	2000
ΕΕ-15	8,3	10,3	11,1	13,2
ΙΣΠΑΝΙΑ	15,6	29,8	33,7	32,7
ΓΑΛΛΙΑ	4,7	10,5	11	14
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	13,8	17,5	13,4	18,6
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	10,4	11,8	16,5	18,2
ΣΟΥΗΔΙΑ	11,9	10	12,5	13,9
ΟΛΜΑΝΔΙΑ	7,5	7,6	10,9	12
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	10	10,5	10,3	13,1
ΙΤΑΛΙΑ	4,8	5,2	7,3	9,8
ΕΛΛΑΔΑ	16,7	16,5	10,3	13
ΒΕΛΓΙΟ	9,1	7	6,8	10,3
ΔΑΝΙΑ	12,3	10,8	12	10,2
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	7,3	8,5	9,5	7,7
Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	7	5,2	6,5	6,8
ΑΥΣΤΡΙΑ	—	—	6	7,5
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	4,7	3,4	2,9	3,4

Παρά τη διάδοση της ΠΑ, το εγχείρημα κατέληξε σε πλήρη αποτυχία. Τα οφέλη σε όρους απασχόλησης είναι στην καλύτερη περίπτωση αμφισβητούμενα και τα ποσοστά της ανεργίας αλλά και της μακροχρόνιας ανεργίας δεν έδειξαν να περιορίζονται χάρη στη μεταρρύθμιση. Το σημαντικότερο πρόβλημα ήταν η αντικατάσταση ενός μέρους των μόνιμων εργαζομένων από προσωρινούς και η ενίσχυση του κατακερματισμού της αγοράς εργασίας με τη διεύρυνση ενός δευτερεύοντος τμήματος εργαζομένων². Όπως συμβαίνει συνήθως με τις «μέσες λύσεις», το πείραμα κατηγορήθηκε και από τις δύο πλευρές. Οι υποστηρικτές της απορρύθμισης το θεώρησαν ανεπαρκές, ενώ οι πολέμιοι της απορρύθμισης το κατηγόρησαν ως μέσο υποβάθμισης των σχέσεων απασχόλησης.

Η επισφράγιση της αποτυχίας ήταν η υπογραφή της συμφωνίας μεταξύ εργοδοτικών οργανώσεων και συνδικάτων σε επίπεδο Ε.Ε. για την ΠΑ τον Μάρτιο του 1999 και η έκδοση της κοινοτικής Οδηγίας 70/99 τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Η οδηγία αυτή θέτει όρια στη μέγιστη διάρκεια και στις διαδοχικές ανανεώσεις των συμβάσεων ορισμένου χρόνου επιχειρώντας να περιορίσει τις περιπτώσεις κατάχρησης, ενώ συγχρόνως εξισώνει τους μισθούς και τις συνθήκες εργασίας των προσωρινών εργαζομένων με τα αντίστοιχα των μόνιμων (βλ. Παράρτημα).

Θεωρία και πραγματικότητα

Ήδη, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι ορθόδοξες θεωρήσεις ανέπτυξαν υποδείγματα που επιχειρήσαν να ενσωματώσουν την ΠΑ σε συναρτήσεις ζήτησης εργασίας. Η πιο ολοκληρωμένη προσπάθεια ανήκει στον Saint-Paul (1996), ο οποίος, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης ορθόδοξης ερμηνείας του δυϊσμού της αγοράς εργασίας, διακρίνει μεταξύ ενός πρωτεύοντος τμήματος εργαζομένων, που αμείβονται με αποτελεσματικό μισθό και απολαμβάνουν υψηλή εργασιακή ασφάλεια, και ενός δευτερεύοντος τμήματος που αμείβονται με ανταγωνιστικό μισθό χωρίς καμιά εργασιακή ασφάλεια. Η βασική λειτουργία του δευτερεύοντος τμήματος είναι να φέρει το βάρος των προσαρμογών της απασχόλησης στις διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων. Η διαχωριστική γραμμή εντοπίζεται στο κόστος προσαρμογής της απασχόλησης. Σ' ένα πλαίσιο όπως αυτό των ευρωπαϊκών αγορών εργασίας, το κόστος προσαρμογής ισοδυναμεί με το βαθμό προστασίας της απασχόλησης που ισχύει στο κάθε τμήμα εργαζομένων. Έτσι, ο δυϊσμός στην αγορά εργασίας προκύπτει ως συνέπεια των θεσμικών ρυθμίσεων. Οι μόνιμοι εργαζόμενοι ταυτίζονται με το πρωτεύον τμήμα, ενώ οι προσωρινοί εργαζόμενοι με το δευτερεύον.

Ένα τέτοιο υπόδειγμα είναι σε θέση να εξηγήσει το γεγονός ότι η διάδοση της ΠΑ υπήρξε ιδιαίτερα γρήγορη σε χώρες με ισχυρό ρυθμιστικό πλαίσιο προστασίας της μόνιμης απασχόλησης, εξαιτίας της σημαντικής διαφοράς στο κόστος προσαρμογής. Εξηγεί επίσης το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των νέων προσλήψεων ήταν με καθεστώς

2. Τα χαρακτηριστικά και η –από κάθε άποψη– μειονεκτική θέση των προσωρινών εργαζομένων περιγράφονται αρκετά αναλυτικά στην έκθεση του ΟΟΣΑ, *Employment outlook 2002*.

ΠΑ εξαπτίας του χαμηλότερου κόστους. Από την άλλη μεριά, είναι λογικό να αναμένουμε, με βάση τις υποθέσεις του υποδείγματος, ότι οι προσωρινοί εργαζομένοι θα είναι και οι πρώτοι που απολύονται σε περιόδους ύφεσης καθώς δεν φέρουν κανένα κόστος απόλυσης. Σε αυτό το τελευταίο συμπέρασμα εντοπίζεται το πρόβλημα. Η περίοδος της ύφεσης των αρχών του 1990 όχι μόνο δεν οδήγησε σε προσαρμογή της απασχόλησης μέσω της απώλειας προσωρινών θέσεων εργασίας, αλλά αντίθετα, σε αύξηση, ενίοτε σημαντική, του μεριδίου της ΠΑ στη συνολική απασχόληση. Σε μια σειρά ευρωπαϊκές χώρες η ΠΑ αυξήθηκε μαζί με την ανεργία, οδηγώντας σε αντικατάσταση του μόνιμου προσωπικού από προσωρινό. Η ορθόδοξη θεωρία και το επιχείρημα του κόστους προσαρμογής δείχνουν ανίκανες να ερμηνεύσουν αυτό το φαινόμενο. Παρ' όλα αυτά, οι πιο πρόσφατες ορθόδοξες παρεμβάσεις (Blanchard and Landier 2001· Cahuc and Postel - Viney 2002) προάγουν το αίτημα της πλήρους απορρύθμισης ως λύση του διύισμού της αγοράς εργασίας³.

Από την άλλη μεριά, οι εναλλακτικές προσεγγίσεις είναι σε θέση να προτείνουν μια εξήγηση. Σύμφωνα με αυτές, η εμφάνιση και διάδοση της ΠΑ αλλά και γενικότερα των μη τυπικών μορφών απασχόλησης είναι αποτέλεσμα των δυσμενών συνθηκών που επικρατούν στην αγορά εργασίας. Σε αντίθεση με τις ορθόδοξες προσεγγίσεις που βλέπουν την ΠΑ ως μέσο ενίσχυσης της ευελιξίας, οι θεωρίες αυτές την αντιμετωπίζουν ως διαδικασία υποβάθμισης της σχέσης απασχόλησης εξαπτίας του δυσμενούς συσχετισμού δύναμης για την εργασία. Πιο συγκεκριμένα, η εργασιακή ασφάλεια ήταν παραχώρηση από την πλευρά της εργοδοσίας με σκοπό να εξασφαλιστεί η συναίνεση και η παρακίνηση των εργαζομένων σε μια εποχή χαμηλής ανεργίας. Σήμερα, η αύξηση της ανεργίας έχει περιορίσει τις εναλλακτικές δυνατότητες των εργαζομένων με αποτέλεσμα η συναίνεσή τους να μπορεί να εξασφαλιστεί με λιγότερες παραχωρήσεις (Rubery 1994, Grimshaw et. al. 2001). Είναι συνεπώς αναμενόμενη η διάδοση της ΠΑ σε περιόδους αύξησης της ανεργίας. Φυσικά, οι ερμηνείες αυτές υπόκεινται στους δικούς τους περιορισμούς, κυρίως στην πληθώρα των ερμηνευτικών παραγόντων που αθροίζουν κάτω από την έννοια των δυσμενών συσχετισμών δύναμης και τη χρήση *ad hoc* αναλυτικών εργαλείων και μεθοδολογικών προσεγγίσεων⁴.

Ελλάδα

Παρά το γεγονός ότι το ποσοστό της ΠΑ στην Ελλάδα βρίσκεται κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο, η εξέλιξη του μεγέθους του παρουσιάζει σημαντικές ιδιομορφίες. Πιο συγκεκριμένα, η ελληνική περίπτωση αποκλίνει και από την ευρωπαϊκή εμπειρία αλλά και από τις θεωρητικές προβλέψεις. Ανατρέχοντας στον Πίνακα 1, βλέπουμε ότι για όλη την περί-

3. Η κύρια μεθοδολογία που χρησιμοποιείται είναι η εκτίμηση της κοινωνικής χρησιμότητας και του επιπέδου απασχόλησης σε καθεστώς διύισμού και η σύγκρισή της με την αντίστοιχη σε καθεστώς πλήρους απορρύθμισης.

4. Με βάση αυτούς τους περιορισμούς ο B. Fine (1998) επιλέγει τον εύστοχο χαρακτηρισμό «Middle - range theories» όταν κάνει κριτική σε αυτές τις θεωρήσεις.

οδο από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το ποσοστό της ΠΑ στην Ελλάδα ακολουθεί μια συστηματική τάση μείωσης. Αυτό βρίσκεται σε αντίθεση με το σύνολο σχεδόν των χωρών της Ε.Ε., όπου κατά την ίδια περίοδο το ποσοστό της ΠΑ σημείωνε σημαντικές αυξήσεις. Από την άλλη μεριά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι μεγαλύτερες μειώσεις του ποσοστού της ΠΑ στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν κατά το α' μισό της δεκαετίας του 1990, μια περίοδο ύφεσης. Από αυτή την άποψη η ελληνική περίπτωση υπήρξε σύμφωνη με τις θεωρητικές προβλέψεις, αλλά αντίθετη με το σύνολο των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών.

Το ποσοστό της ΠΑ άρχισε να ανακάμπει στην Ελλάδα κατά το β' μισό της δεκαετίας του 1990. Αυτήν τη φορά η ελληνική τάση συγκλίνει με την ευρωπαϊκή, εφ' όσον, όπως είδαμε στον Πίνακα 1, η αυξητική τάση είναι κοινή για το σύνολο σχεδόν των χωρών της Ε.Ε. Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή πραγματοποιείται στην Ελλάδα σ' ένα διαφορετικό πλαίσιο: ενώ για όλες τις χώρες της Ε.Ε. το β' μισό της δεκαετίας του 1990 ήταν περίοδος ανάκαμψης της οικονομίας και της απασχόλησης, η Ελλάδα, παρά τους υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης, είναι η μοναδική χώρα της Ε.Ε. που δεν κατάφερε να μειώσει την ανεργία. Η Ελλάδα παρουσίασε, με υστέρηση περίπου μιας πενταετίας, το ίδιο θεωρητικό παράδοξο που είχε παρουσιάσει η υπόλοιπη Ε.Ε. στις αρχές της δεκαετίας: την επέκταση της ΠΑ με ταυτόχρονη αύξηση της ανεργίας.

Οι δύο ιδιομορφίες που περιγράφηκαν παραπάνω εξηγούνται εν μέρει από μια τρίτη ιδιομορφία που αφορά το ρυθμιστικό πλαίσιο που διέπει την ΠΑ στην Ελλάδα: συγκεκριμένα, το γεγονός ότι ουδέποτε πραγματοποιήθηκε κάποια μεταρρύθμιση στην αγορά εργασίας που να ενισχύει την ΠΑ. Με άλλα λόγια, η «αρχή της εποχικότητας» που αναφέρθηκε προηγούμενα, δεν έχει αρθεί. Πιο αναλυτικά, το πλαίσιο στο οποίο υπάγεται η ΠΑ είναι αρκετά ασαφές και διασπασμένο (άρθρα 361, 648 και 559 του Αστικού Κώδικα, άρθρο 3 του Νόμου 2112/1920 και άρθρο 2 του Νόμου 2639/98), αλλά η χρήση της περιορίζεται στις επιχειρήσεις εκείνες που πληρούν αντικειμενικές προϋποθέσεις όπως εποχικότητα και σημαντικές διακυμάνσεις⁵. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (1999), η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που θέτει τόσο αυστηρούς περιορισμούς στη χρήση της ΠΑ. Η μοναδική πρόσφατη παρέμβαση είναι η υιοθέτηση της κοινοτικής Οδηγίας 70/99, που, παρ' ότι εξαιρεί μια σειρά κλάδους και επαγγέλματα από τους περιοριστικούς όρους της ίδιας της οδηγίας, σε καμιά περίπτωση δεν διευρύνει τις δυνατότητες χρήσης της ΠΑ (βλ. Παράρτημα).

5. Θα ήταν, φυσικά, αφέλεια να υποθέσει κανείς ότι αυτοί οι περιορισμοί εφαρμόζονται και στην πράξη από τις ελληνικές επιχειρήσεις. Για αναλυτικούς, ωστόσο, λόγους που θα φανούν στη συνέχεια, το θεσμικό πλαίσιο θα θεωρηθεί περιοριστικό για την επέκταση της ΠΑ.

3. Η σύνθεση της προσωρινής απασχόλησης στην Ελλάδα

Χαρακτηριστικά εργαζομένων στην ΠΑ

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε., ο αριθμός των προσωρινών εργαζομένων βρισκόταν στις 301.894 κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2000. Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει το 13% του συνόλου της μισθωτής απασχόλησης, βρίσκεται δηλαδή στα επίπεδα του μέσου όρου της Ε.Ε. Για τις γυναίκες το ποσοστό αυτό ήταν υψηλότερο, στο 15,7%, ενώ το αντίστοιχο για τους άνδρες ήταν 11,5%. Η πιθανότητα να βρεθούν σε θέση ΠΑ είναι μεγαλύτερη από το μέσο όρο για τους νέους εργαζομένους ηλικίας 15-24 ετών (28,4%), καθώς και για τους ανειδίκευτους εργαζομένους (22,6%).

Από το σύνολο των εργαζομένων, το 71,2% δήλωσε ότι εργάζεται σε προσωρινή θέση λόγω αδυναμίας να βρει μια μόνιμη, ενώ μόνο το 3,3% δήλωσε ότι δεν επιθυμεί μια μόνιμη θέση εργασίας. Ταυτόχρονα, ένα ποσοστό γύρω στο 10% είναι είτε μαθητευόμενοι - εκπαιδευόμενοι (7,5%) είτε διανύουν δοκιμαστική περίοδο (2,9%). Το υπόλοιπο 15% δεν διευκρίνισε τους λόγους.

Σύμφωνα με την έκθεση του Ο.Ο.Σ.Α. (2002), οι έλληνες προσωρινοί εργαζόμενοι αμείβονται μόλις με το 67% των μόνιμων συναδέλφων τους και όπως θα περίμενε κανείς δεν είναι καθόλου ικανοποιημένοι από την εργασία τους. Ο σχετικός δείκτης «ικανοποίησης από την εργασία» βρίσκεται ιδιαίτερα χαμηλά στο 76,7 – με βάση το 100 για τους μόνιμους εργαζομένους. Όσον αφορά τη διάρκεια παραμονής στη θέση εργασίας (job tenure), το 45,8% των προσωρινών εργαζομένων βρίσκεται στη θέση εργασίας για λιγότερο από ένα χρόνο, ενώ ένα ασυνήθιστα υψηλό ποσοστό, 19,3%, διατηρεί τη θέση του για περισσότερα από πέντε χρόνια. Οι μελλοντικές προοπτικές τους, σύμφωνα με τα δεδομένα των ετών 1996-98, δείχνουν ότι περίπου ένας στους τρεις (36,4%) βρίσκει μόνιμη απασχόληση ένα χρόνο μετά, ενώ περισσότεροι από τους μισούς παραμένουν σε θέση ΠΑ (52,7%) και το 10,8% περνάει στην ανεργία. Για δύο χρόνια μετά η κατάσταση βελτιώνεται κάπως με τα αντίστοιχα ποσοστά να διαμορφώνονται στο 46,2%, 44,8% και 8,9%.

Η ΠΑ κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Όπως είδαμε, η δυνατότητα προσφυγής στη χρήση της ΠΑ που παρέχει το ελληνικό ρυθμιστικό πλαίσιο περιορίζεται από τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά της θέσης εργασίας. Εξαίτιας αυτής της περιοριστικής ρύθμισης είναι λογικό να αναμένουμε τις έντονες διαφοροποιήσεις του επιπέδου της ΠΑ μεταξύ κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, ανάλογα με την προσωρινότητα - εποχικότητα της παραγωγικής τους διαδικασίας. Η υπόθεση αυτή θα διερευνηθεί σε δύο διαστάσεις. Πρώτον, με βάση το ποσοστό των προσωρινών εργαζομένων στη μισθωτή απασχόληση κάθε κλάδου και, δεύτερον, με βάση το βαθμό συγκέντρωσης των προσωρινών εργαζομένων σε συγκεκριμένους κλάδους.

Σχετικά με την πρώτη διάσταση, οι τρεις μεσαίες στήλες του Πίνακα 2 δείχνουν τη διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού της ΠΑ για κάθε κλάδο. Σε όλα τα έτη, οι οικοδομές, το εμπόριο/εστιατόρια/ξενοδοχεία και η γεωργία είναι οι κλάδοι με τα υψηλότερα ποσοστά

Πίνακας 2. Η προσωρινή απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας⁶

ΚΛΑΔΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΕΤΗΣΙΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΜΙΣΘΩΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ		ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ			ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΛΑΔΟΥ ΣΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ		
	1987-1992	1993-2000	1987	1993	2000	1987	1993	2000
Σύνολο	1,6	2,5	16,6	10,4	3,0			
Γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, θήρα, αλιεία	-5,0	-4,2	60,3	40,3	38,3	7,7	7,0	3,2
Ορυχεία (μεταλλεία, λατομεία, αλυκές)	-4,9	0,3	5,9	5,7	4,3	0,5	0,5	0,3
Βιομηχανία, βιοτεχνία	-1,0	0,0	10,4	7,1	10,1	17,1	13,9	13,5
Ηλεκτρισμός, φωταέριο, ατμός, ύδρευση	0,9	-2,0	5,3	7,4	3,7	0,6	1,4	0,4
Οικοδομήσεις, δημόσια έργα	-0,9	1,9	58,2	28,7	23,0	31,8	22,4	13,9
Εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία	7,0	6,0	21,1	14,6	16,2	14,8	22,8	24,7
Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες	0,7	0,1	13,5	7,3	9,2	8,0	6,3	5,5
Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα	6,1	7,1	7,7	5,7	8,8	2,4	3,8	6,1
Λοιπές υπηρεσίες από τις οποίες:	3,0	2,8	8,9	6,6	12,0	17,0	21,8	32,5
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	-	1,9	-	2,6	7,1	-	3,4	7,1
Εκπαίδευση	-	2,9	-	8,4	12,8	-	7,4	9,3
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	-	2,2	-	3,9	9,6	-	2,5	4,9
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	-	2,8	-	14,5	18,2	-	5,5	5,6
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	-	17,3	-	28,2	35,3	-	3,0	5,6

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Έρευνες εργατικού δυναμικού 1987-2000

6. Για να είναι εφικτή η σύγκριση των στοιχείων έχει χρησιμοποιηθεί η προ του 1993 ταξινόμηση των κλάδων. Για τα στοιχεία από το 1993 και μετά ο κλάδος *βιομηχανία/βιοτεχνία* αφορά τη μεταποιητική βιομηχανία και έχουν αφαιρεθεί τα συνεργεία που μετρώνται στον κλάδο του εμπορίου. Στον τελευταίο έχουν προστεθεί και τα *εστιατόρια/ξενοδοχεία*. Ο κλάδος *οικοδομήσεις/δημόσια έργα* ταυτίζεται με τον κλάδο των Κατασκευών ενώ ο κλάδος *Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα* περιλαμβάνει τους κλάδους Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επενδυτικές δραστηριότητες καθώς και τον κλάδο Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί.

ΠΑ. Όπως είχαμε υποθέσει, αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την εποχικότητα της παραγωγικής δραστηριότητας των συγκεκριμένων κλάδων που ευνοεί τη χρήση της ΠΑ σε επίπεδα υψηλότερα από το μέσο όρο. Αναπάντεχα όμως, εξετάζοντας τα έτη 1987, 1993 και 2000, μπορούμε να παρατηρήσουμε μια σχεδόν καθολική μείωση των ποσοστών της ΠΑ στην πρώτη περίοδο (1987-1993) και μια εξίσου καθολική αύξηση των ίδιων ποσοστών στη δεύτερη περίοδο (1993-2000). Η κυκλικότητα της ΠΑ είναι αρκετά εμφανής σε όλους τους κλάδους και ανεξάρτητη από τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά της παραγωγικής τους διαδικασίας. Με άλλα λόγια, η κλαδική σύνθεση δεν ερμηνεύει την τάση και τις διακυμάνσεις της ΠΑ.

Σχετικά με τη δεύτερη διάσταση, οι τελευταίες στήλες του Πίνακα 2 μας δείχνουν το ποσοστό επί του συνόλου των προσωρινών εργαζομένων που απασχολεί κάθε κλάδος. Το 2000, η συντριπτική πλειονότητα των προσωρινών εργαζομένων (84,6%) συγκεντρώνονταν σε τέσσερις κλάδους: τις οικοδομές, το εμπόριο/εστιατόρια/ξενοδοχεία, τη βιομηχανία και τις λοιπές υπηρεσίες. Οι δύο πρώτοι κλάδοι είναι αναμενόμενοι με βάση τα προηγούμενα. Η βιομηχανία, ενώ δεν δικαιολογείται από τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά του κλάδου συνολικά, ενδεχομένως να εκφράζει τις αναγκαιότητες επιμέρους βιομηχανιών, όπως η βιομηχανία τροφίμων, που υπόκεινται σε έντονες εποχικές διακυμάνσεις. Η μεγάλη έκπληξη ωστόσο έρχεται από τον κλάδο των λοιπών υπηρεσιών που συγκεντρώνουν έναν στους τρεις προσωρινούς εργαζομένους, χωρίς όμως να υπόκεινται σε διακυμάνσεις της δραστηριότητάς τους.

Ενώ το ίδιο περίπου ποσοστό (80,7%) συγκέντρωναν αθροιστικά αυτοί οι κλάδοι ήδη από το 1987, η μεταξύ τους διάρθρωση έχει αλλάξει: Το μερίδιο των οικοδομών και της βιομηχανίας έχει μειωθεί, ενώ αντίθετα το μερίδιο του εμπορίου/εστιατορίων/ξενοδοχείων, καθώς και των λοιπών υπηρεσιών έχει αυξηθεί σημαντικά. Αυτή η «τροπογενοποίηση» της ΠΑ εκφράζει την ενίσχυση του μεριδίου των δύο αυτών κλάδων στη συνολική απασχόληση, κάτι που μπορεί να φανεί στις δυο πρώτες στήλες του Πίνακα 2 από τη δυναμικότητά τους σε όρους δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Από τα παραπάνω βγαίνουν δύο συμπεράσματα: Από τη μια μεριά *η εκτεταμένη χρήση της ΠΑ –δηλαδή το υψηλότερο από τον μέσο όρο ποσοστό– εξακολουθεί να εντοπίζεται κυρίως σε κλάδους που χαρακτηρίζονται από εποχικότητα*. Η ανυπαρξία σημαντικής διεύθυνσης μιας τέτοιας πρακτικής σε άλλους κλάδους φανερώνει πως δεν έχει υιοθετηθεί κάποια στρατηγική αντικατάστασης του μόνιμου προσωπικού από προσωρινό. Αυτό με τη σειρά του συνδέεται με την αδυναμία προσφυγής στην ΠΑ από την ελληνική εργοδοσία, εφόσον η μορφή αυτή εργασίας δεν ήταν, όπως είδαμε, ευρέως διαθέσιμη. Για να ισχυριστεί όμως κανείς ότι η περιοριστική ρύθμιση ήταν αυτή που απέτρεψε την υιοθέτηση μιας τέτοιας στρατηγικής από την ελληνική εργοδοσία, θα πρέπει επίσης να υποθέσει ότι η εργατική νομοθεσία εφαρμόζεται και στην πράξη, κάτι που δεν είναι καθόλου αυτονόητο για την ελληνική περίπτωση. Είναι περισσότερο λογικό να ισχυριστούμε ότι η μαζική χρήση της ΠΑ απλώς δεν αποτέλεσε επιλογή της ελληνικής εργοδοσίας.

Από την άλλη μεριά, *ένα μεγάλο μέρος των προσωρινών εργαζομένων απασχολείται*

σε κλάδους που σε καμιά περίπτωση δεν πληρούν τις αντικειμενικές προϋποθέσεις εποχικότητας. Η προσωρινότητα της μισθωτής τους σχέσης δεν προκύπτει από τη φύση της παραγωγικής διαδικασίας, αφού στελεχώνουν θέσεις εργασίας που θα μπορούσαν να καλύπτουν και ως μόνιμοι εργαζόμενοι. Αυτό είναι ενδεικτικό μιας εργοδοτικής επιλογής υποβάθμισης των όρων και κυρίως της προστασίας της απασχόλησης με προφανές κίνητρο την εξοικονόμηση κόστους εργασίας.

Πώς είναι δυνατόν αυτό με δεδομένους τους περιοριστικούς όρους στη χρήση της ΠΑ; Θα πρέπει να υπάρχουν εργοδότες που προσλαμβάνουν προσωρινούς εργαζομένους για τη στελέχωση μόνιμων θέσεων. Επί πλέον, είδαμε ότι η κλαδική ανάλυση της ΠΑ δεν εξηγεί τις διαχρονικές διακυμάνσεις της, που είναι κοινές για όλους τους κλάδους. Τότε, πώς ερμηνεύεται αυτή η τάση; Στο επόμενο τμήμα, θα προσπαθήσω να απαντήσω στα δυο αυτά ερωτήματα εξετάζοντας την ΠΑ υπό τη διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Η ΠΑ κατά ιδιωτικό και δημόσιο τομέα

Η διάκριση αυτή είναι η σημαντικότερη στην ερμηνεία της τάσης της ΠΑ στην Ελλάδα. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 3, ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας ακολουθούν διαφορετικές, αν όχι αποκλίνουσες, τάσεις στην υπό εξέταση περίοδο.

Πίνακας 3
Η προσωρινή απασχόληση κατά ιδιωτικό και δημόσιο τομέα

Έτος	Προσωρινή απασχόληση ως ποσοστό της συνολικής μισθωτής απασχόλησης	Ποσοστό ανεργίας	Ποσοστό προσωρινής απασχόλησης στο δημόσιο τομέα	Ποσοστό προσωρινής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα
1987	16,6	7,4	4,2	25,3
1988	17,5	7,7	3,7	27,7
1989	17,1	7,5	4,6	26,2
1990	16,5	7	4,8	24,4
1991	14,7	7,7	4,3	21,6
1992	10,2	8,7	4,1	14,4
1993	10,4	9,7	4,2	14,6
1994	10,3	9,6	4,3	14,3
1995	10,2	10	4,4	14
1996	11	10,3	3,9	15,8
1997	10,9	10,2	4,3	15,2
1998	11,4	10,8	5,6	14,8
1999	11,9	11,7	7	14,8
2000	13	11,1	7,8	15,8

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Έρευνες εργατικού δυναμικού 1987-2000

Οι θεωρητικές ερμηνείες των μεταβολών της ΠΑ στηρίζονται στην ορθολογική συμπεριφορά της επιχείρησης, κάτι που έχει νόημα μόνο για τις επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα. Είναι συνεπώς εφικτό να ελέγξουμε την αξιοπιστία των θεωρητικών συμπερασμάτων παρατηρώντας τη συμπεριφορά του ιδιωτικού τομέα. Ο **ιδιωτικός τομέας** απασχολεί προφανώς το μεγαλύτερο μέρος των προσωρινών εργαζομένων. Το μέγεθος αυτό παρουσιάζει μια εντυπωσιακή μείωση στη διετία 1990-92, κάτι που μπορεί να ερμηνευθεί ως προσαρμογή της απασχόλησης στην ύφεση. Είναι, λοιπόν, η «ορθολογική» συμπεριφορά των ιδιωτικών επιχειρήσεων που εξηγεί τη μεγάλη μείωση του μεριδίου της ΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ο αριθμός των ΠΑ του ιδιωτικού τομέα θα παραμείνει περίπου σταθερός μέχρι μια αύξηση το 1996. Στη συνέχεια –και με δεδομένη τη μείωση τη συνολικής απασχόλησης– θα ακολουθήσει μια φθίνουσα πορεία μέχρι να επανακάμψει το 2000 – πρώτη χρονιά ανάκαμψης της συνολικής απασχόλησης.

Ο **δημόσιος τομέας** διατηρεί από τις αρχές της περιόδου και μέχρι το 1996 ένα σταθερό ποσοστό ΠΑ και σαφώς μικρότερο από αυτό του ιδιωτικού τομέα. Από εκείνη τη χρονιά και μετά παρουσιάζεται μια σημαντική αύξηση. Για την ακρίβεια, ο αριθμός των προσωρινών εργαζομένων στο δημόσιο τομέα θα διπλασιαστεί από το 1996 μέχρι το 2000. Με δεδομένη τη στασιμότητα –έως οριακή μείωση– της μόνιμης απασχόλησης κατά την ίδια περίοδο, το ποσοστό της ΠΑ στο δημόσιο τομέα θα διπλασιαστεί επίσης. Αυτό εξηγεί την αύξηση του ποσοστού της ΠΑ στην Ελλάδα κατά το β' μισό της δεκαετίας του 1990. Από την άλλη μεριά αποκαλύπτει και τον εργοδότη που έχει τη δυνατότητα να προσλαμβάνει εργαζομένους με προσωρινό καθεστώς για την πλήρωση μόνιμων θέσεων, που δεν είναι άλλος από το ίδιο το κράτος. Ολόκληρη η αύξηση του μεριδίου της ΠΑ μετά το 1996 οφείλεται αποκλειστικά στο δημόσιο τομέα. Μπορούμε συνεπώς να συμπεράνουμε ότι ενώ η ελληνική εργοδοσία δεν δείχνει να ακολουθεί μια στρατηγική αντικατάστασης του μόνιμου προσωπικού με προσωρινό, η στρατηγική αυτή φαίνεται αναμφισβήτητη στο δημόσιο τομέα.

Οι διακριτές τάσεις του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα επιτρέπουν την ερμηνεία της εξέλιξης της ΠΑ στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαεπενταετία. **Η μεγάλη μείωση των αρχών της δεκαετίας του 1990 εντοπίζεται αποκλειστικά στον ιδιωτικό τομέα**, κάτι που μπορεί να ερμηνευθεί ως προς τα κάτω προσαρμογή της απασχόλησης στην ύφεση. Η ελληνική εργοδοσία φαίνεται να έλαβε σοβαρά υπόψη το κόστος προσαρμογής, δηλαδή τις αποζημιώσεις που συνοδεύουν τη μείωση του μόνιμου προσωπικού, και προτίμησε να μεταβάλει τον όγκο της απασχόλησης μειώνοντας τις προσωρινές θέσεις εργασίας. **Η μετέπειτα αύξηση του ποσοστού της ΠΑ στα τέλη της δεκαετίας είναι αποκλειστικά συνέπεια των προσλήψεων στο δημόσιο τομέα**. Από το 1996 και μετά, το σύνολο της αύξησης της απασχόλησης στο Δημόσιο πραγματοποιείται μέσω της πρόσληψης συμβασιούχων, ενώ ο αριθμός των μόνιμων εργαζομένων παρουσιάζει στασιμότητα. Παρ' ότι το ελληνικό κράτος δεν διευκόλυνε την πρόσληψη προσωρινών εργαζομένων από τον ιδιωτικό τομέα, επεφύλαξε αυτό το προνόμιο για τον εαυτό του κάνοντας εκτεταμένη χρήση την τελευταία πε-

νταετία. Συμπεραίνοντας ότι η προσωρινή απασχόληση αποτελεί τα τελευταία χρόνια την κυρίαρχη πολιτική δημιουργίας απασχόλησης στο δημόσιο τομέα, είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς την ουσιαστική ακύρωση της κοινοτικής Οδηγίας από την ελληνική κυβέρνηση.

Παράρτημα: Η κοινοτική Οδηγία 70/99 και η υιοθέτησή της από την Ελλάδα

Η Οδηγία 70/1999/ΕΚ για την προσωρινή απασχόληση αποτελεί την ημι-αυτόματη ενσωμάτωση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή της συμφωνίας μεταξύ εκπροσώπων των εργαζομένων και των εργοδωτών (ETUC, UNICE, CEEP) της 18 Μαρτίου 1999. Η συμφωνία έχει στόχο τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και τον περιορισμό της κατάχρησης και των διακρίσεων σε βάρος των εργαζομένων με σύμβαση αορίστου χρόνου. Οι εργαζόμενοι από ιδιωτικά γραφεία ενοικίασης εργαζομένων, καθώς και οι συμμετέχοντες σε κρατικά ή ιδιωτικά προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης ή μαθητείας εξαιρούνται από τη συμφωνία. Για τον περιορισμό της κατάχρησης προβλέπονται τα εξής: Η ανανέωση συμβάσεων ορισμένου χρόνου πρέπει να δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους και να καθορίζεται μια μέγιστη διάρκεια συνεχόμενης απασχόλησης υπό σύμβαση αορίστου χρόνου και ένας μέγιστος αριθμός ανανεώσεων. Το ύψος αυτών των μέγιστων ορίων, ο προσδιορισμός της έννοιας της συνεχόμενης σύμβασης και οι λόγοι μετατροπής σε σύμβαση αορίστου χρόνου αφήνονται στα κράτη-μέλη. Για τον περιορισμό των διακρίσεων, οι εργοδότες υποχρεώνονται να παρέχουν στους προσωρινούς εργαζομένους τα ίδια μισθολογικά και ασφαλιστικά δικαιώματα με αυτά των μόνιμων, ενώ θα πρέπει να εξισωθεί και η πρόσβαση σε ευκαιρίες απασχόλησης σε μόνιμες θέσεις της επιχείρησης, η συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης κ.λπ.

Με δεδομένη την ευχέρεια των κρατών-μελών να προσαρμόσουν κατά βούληση τους όρους της Οδηγίας, η ελληνική κυβέρνηση κατέληξε σε σχέδιο προεδρικού διατάγματος για την υιοθέτησή της το καλοκαίρι του 2002. Η μέγιστη διάρκεια των συνεχόμενων συμβάσεων ορίζεται στα δύο έτη, ενώ σε αυτό το διάστημα ο αριθμός τους δεν πρέπει να ξεπερνάει τις τρεις. Σε αντίθετη περίπτωση, η σύμβαση θα μετατρέπεται σε αορίστου χρόνου. Συνεχόμενες θεωρούνται δύο συμβάσεις όταν το μεταξύ τους χρονικό διάστημα είναι μικρότερο από 20 ημέρες. Η ρύθμιση δεν έχει αναδρομική ισχύ.

Το σημαντικότερο μέρος του προεδρικού διατάγματος –και αυτό που έχει συγκεντρώσει τις περισσότερες αντιδράσεις– είναι οι κατηγορίες εργαζομένων που εξαιρούνται από τη ρύθμιση. Η παράγραφος 1 του άρθρου 5 διευκρινίζει ότι: «Η χωρίς περιορισμό ανανέωση συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου είναι επιτρεπτή, αν δικαιολογείται από έναν πραγματικό λόγο». Αυτοί οι λόγοι αφορούν τον προσωρινό χαρακτήρα του επιτελούμενου έργου, πράγμα που σημαίνει ότι εξαιρούνται από τη ρύθμιση όλες οι δραστηριότητες εποχικού χαρακτήρα. Αφορούν επίσης όλες τις θέσεις εργασίας δημοσιονομικού χαρακτήρα, καθώς και αυτές που αμείβονται από πιστώσεις του προϋπολογισμού, εξαιρώντας και τους δημόσιους υπαλλήλους από τις ρυθμίσεις. Στη συνέχεια απαριθμούνται και άλλες θέσεις που εξαιρούνται, όπως του τραπεζικού τομέα,

των κατασκευών, της εκπαίδευσης, των οπτικοακουστικών μέσων, των αεροπορικών μεταφορών κ.λπ.

Μπορούμε χονδροειδώς να εκτιμήσουμε το μέγεθος αυτών των εξαιρέσεων. Θεωρώντας τον αγροτικό τομέα και τα εστιατόρια - ξενοδοχεία ως κλάδους εποχικού χαρακτήρα, εξαιρούμε το 16,5% των προσωρινών εργαζομένων. Οι δημόσιοι υπάλληλοι, δηλ. το 21,6%, και οι εργαζόμενοι στις κατασκευές, το 13,9% των προσωρινών εργαζομένων, εξαιρούνται ρητά. Τέλος, οι απασχολούμενοι στις ιδιωτικές τράπεζες (5,5%) και στις μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες (5,5%) εξαιρούνται επίσης. Αθροιστικά εξαιρείται το 63,1% των προσωρινών εργαζομένων, με προφανείς τάσεις αύξησης αν συνυπολογιστούν και οι εργαζόμενοι στις βιομηχανίες που υπόκεινται σε εποχικές διακυμάνσεις, η ιδιωτική εκπαίδευση, κάποιες εμπορικές επιχειρήσεις κ.λπ. Το ερώτημα που τελικά προκύπτει είναι για ποιους εργαζομένους θα έχει ισχύ η εν λόγω ρύθμιση...

Βιβλιογραφία (ενδεικτική)

- Bentolila, S. and Bertola, G. (1990), «Firing costs and labour demand: How bad is Eurosclerosis?» *Review of Economic Studies*, 57
- Bentolila, S. and Saint-Paul, G. (1992), «The macroeconomic impact of flexible labor contracts, with an application to Spain» *European Economic Review*, vol. 36, no5.
- Blanchard, O. and Landier, A. (2001), *The perverse effects of partial labor market reform: Fixed duration contracts in France*, National Bureau for economic research, Working Paper #8219
- Cahuc, P., Postel-Vinay, F. (2002), «Temporary jobs, employment protection and labour market performance» *Labour Economics*, 9.
- E.I.R.O. (2002), *Comparative study: Non - permanent employment, quality of work and industrial relations*.
- Esping - Andersen, G. and M. Regini (eds.) (2000), *Why deregulate labour markets*, Oxford University Press.
- Ε.Σ.Υ.Ε., *Έρευνα Εργατικού Δυναμικού* (1987-2000)
- EUROSTAT, *Community Labour Force Survey* (1987-2000)
- Fine, B. (1998), *Labour market theory: A constructive reassessment*, Routledge.
- OECD, *Employment Outlook 1999*
- OECD, *Employment Outlook 2002*
- Saint-Paul G. (1996), *Dual labour markets*, MIT Press.